

FUTURA 2/2024

Oikoluettu käsikirjoitus

Minna Halonen ja Johanna Ollila

OTSIKKO: Aikuisopiskelijat matkalla tulevaisuuksiin: tulevaisuussuhteen muutoksen havainnointia tulevaisuusohjauksen opinnoissa

Abstrakti

Tässä artikkelissa tarkastelemme Tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuuden vuonna 2022–23 suorittaneiden opiskelijoiden tulevaisuussuhteen muutosta. Olemme kiinnostuneita siitä, miten pidempiaikainen tulevaisuussuhteen kehittäminen vaikuttaa kohderyhmän aikuisopiskelijoihin ja miten tulevaisuusajattelu on konkretisoitunut heidän toiminnassaan. Tutkimusaineistomme koostuu henkilökohtaista tulevaisuusajattelua ja -toimijuutta koskevasta itsearvioinnista sekä teemahaastatteluista, jotka teimme 4–5 kuukautta opintojen päättymisen jälkeen.

Aineistomme antaa viitteitä siitä, että opintokokonaisuus on vahvistanut opiskelijoiden tulevaisuussuhdetta sekä tulevaisuusajattelun että -toimijuuden tasolla. Opintokokonaisuuden tavoitteita tukevalla opetusjärjestelyillä on ollut vaikutusta tulevaisuussuhteen muutokseen. Tutkimuksessa käytettyjä tiedonkeruu- ja arviointimenetelmiä kehittämällä on mahdollista luoda vakiintuneeseen käyttöön soveltuva laadullista ja määrällistä aineistoa yhdistävä arviointityökalu, jolla opintojen vaikutusta tulevaisuussuhteen muutokseen olisi mahdollista tarkastella jatkuvaluonteisesti myös muilla kohderyhmillä sekä erityyppisissä konteksteissa ja interventioissa.

Avainsanat: tulevaisuusajattelu, tulevaisuusohjaus, aikuisopiskelijat

Johdanto

Transformatiivisella tulevaisuustyöllä pyritään aktiivisesti luomaan kestäviä, yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia tukevia muutoksia yhteiskunnassa. Artikkelimme pohjautuu ajatukseen, että yhteiskunnallinen transformaatio lähtee yksilöistä ja edellyttää tulevaisuustyön painopisteen siirtämistä tulevaisuudentutkimuksen menetelmien hallinnasta tulevaisuustoimijuuden vahvistamiseen (ks. esim. Ketonen-Oksi & Vigren, 2024).

Useimmilla tulevaisuudentutkimuksen menetelmillä paljastetaan ja samalla muokataan nykyisiä käsityksiä tulevaisuuksista eli tulevaisuusajattelua (Ahvenainen ym., 2021). Tulevaisuudentutkimuksessa pyritään myös kehittämään välineitä siihen, miten voimme vaikuttaa tulevaisuuksien muodostumiseen teoillamme (Kuusi & Virmajoki, 2022) eli vahvistamaan tulevaisuustoimijuutta. Liitämme tulevaisuusajattelun ja tulevaisuustoimijuuden kehittämisen osaksi tulevaisuuskasvatuksen ja -opetuksen jatkumoa sekä tulevaisuustaitojen oppimista (Ollila & Hujala, 2022). Tässä artikkelissa esitämme näkemyksen siitä, miten niitä voi kehittää akateemisen opiskelun kontekstissa.

Tutkimuskohteenamme on Turun yliopistossa valtakunnallisesti tarjottavan tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuuden opiskelijoiden tulevaisuussuhteen muutos. Tulevaisuussuhteella tarkoitamme yksilön tulevaisuutta koskevia ajattelu- ja toimintamalleja, jotka ilmenevät sekä henkilökohtaisella tasolla että ammatillisesti työtehtävissä. Tiedostettua osaa tulevaisuussuhteesta voidaan tarkastella sen eri ulottuvuuksista käsin. Niihin määrittelemme kuuluviksi mm. tulevaisuustietoisuuden (ks. esim. Ahvenharju ym., 2021), tulevaisuusajattelun ja tulevaisuustoimijuuden, joista kahden jälkimmäisen kehittymistä pyrimme selvittämään tässä artikkelissa.

Tarkastelemme sitä, miten noin lukuvuoden mittainen tulevaisuusajattelun kehittäminen vaikuttaa kohderyhmän aikuisopiskelijoihin ja miten se on konkretisoitunut heidän toiminnassaan opintojen aikana sekä sen jälkeen. Lähtöoletuksemme on, että opiskelijoiden tulevaisuussuhde vahvistuu tulevaisuusopintojen aikana. Keräämiemme itsearviointien ja teemahaastattelujen pohjalta pyrimme vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaista muutosta opiskelijoiden tulevaisuussuhteessa on tapahtunut?
2. Mikä opinnoissa on vaikuttanut tulevaisuussuhteen muutokseen?
3. Miten tulevaisuussuhteen muutosta voi tuoda näkyväksi ja arvioida?

Artikkelin anti on kahtalainen. Ensinnäkin teemme näkyväksi tulevaisuusteemaisen, pedagogispainotteisen opintokokonaisuuden vaikutuksia osallistujien tulevaisuussuhteeseen. Toisaalta kehitämme kahta itsearviointiin perustuvaa tiedonkeruu- ja arviointimenetelmää henkilökohtaisen tulevaisuussuhteen muutoksen tarkasteluun: minäpystyvyyssuskomuksiin perustuva itsearviointikysely (määrällinen tarkastelu) sekä haastattelumenetelmällä koottu itsereflektio tulevaisuussuhteen muutoksesta (laadullinen tarkastelu). Tarkastelun tavoitteena on tulevaisuusopetuksen kehittäminen ja sen vaikutusten osoittaminen niin opettajille kuin opiskelijoillekin.

Lähtökohtia tulevaisuussuhteen muutoksen arviointiin

Tulevaisuusajattelu

Tulevaisuusajattelun käsitettä käytetään toisinaan yleisnimityksenä kaikelle tulevaisuutta koskevalle ajattelulle, mutta varsin usein määritelmään liittyy maininta tulevaisuudesta tietämisen perusteista (ks. esim. Heinonen ym., 2013), ja se on meidänkin määrittelymme lähtökohta. Tässä tutkimuksessa hyödynnämme Deweyn kuvausta reflektiivisestä ajattelusta: ”Ajattelu parhaassa merkityksessään ottaa huomioon uskomusten perustat ja seuraukset” (Dewey, 1910, s. 5). Vaikka tietämisen kohteena olevaa tulevaisuutta ei vielä ole olemassa, tulevaisuutta koskeva ajattelu vaatii olemassa olevan tiedon perusteiden tarkastelua. Tulevaisuusajattelussa keskeistä on oman, myös tieteellisen, ajattelun perusteiden tunnistaminen ja kriittinen arviointi.

Tulevaisuusajattelun kehittäminen ei ole vielä 2000-luvullakaan sisältynyt laajamittaisesti yleissivistävään koulutukseen (Gidley & Hicks, 2012) ja Suomessakin se on kirjattu valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin vasta 2010-luvulla (Ollila ym., 2022), joten pohja muodostuu usein vasta aikuisiällä (ks. esim. Laurén, 2018, tulevaisuusajattelun kehittäminen akateemisessa opetuksessa). Tämän vuoksi tulevaisuusajattelun tunnistamiseen ja sen kehittämisen arviointiin käyttökelpoinen teoreettinen lähtökohta on Jack Mezirowin määrittely autonomisesta ajattelusta ja transformatiivisesta oppimisesta. Mezirowin mukaan autonominen ajattelu voi kehittyä lapsuudessa tiettyyn pisteeseen ja lisäksi nuoruusvaiheessa voi kehittyä kyky hypoteettiseen ajatteluun sekä informaation kriittisreflektiiviseen käsittelyyn. (Mezirow, 1997, s. 7–9, ks. myös tulevaisuusoppimisen vaiheista Rogers & Tough, 1996). Aikuisuudessa tehtävänä on vahvistaa tätä ajattelun perustaa siten, että

oppijasta “tulee 1) tietoisempi ja kriittisempi arvioimaan oletuksia – sekä toisten että omia, 2) tietoisempi ja parempi tunnistamaan viitekehyksiä ja paradigmoja sekä kuvittelemaan vaihtoehtoja sekä työskentelemällä muiden kanssa 3) vastuullisempi ja tehokkaampi arvioimaan perusteita, asettamaan ja ratkaisemaan ongelmia sekä päätyään alustavasti parhaaseen arvioon kiistanalaisia uskomuksia käsiteltäessä.” (Mezirow, 1997, s. 9). Transformatiiviseen oppimiseen liittyy ajattelun taitojen lisäksi vahvasti myös toimijuuden kehittyminen (Mezirow, emt.), joka on toinen tarkastelumme kohteista.

Tulevaisuustoimijuus ja minäpystyvyys

Tulevaisuusajattelun kehittäminen vahvistaa parhaimmillaan myös tulevaisuustoimijuutta. Tällä viittaamme yksilön kykyyn vaikuttaa aktiivisesti ja tarkoituksellisesti omaan sekä ympäristönsä tulevaisuuteen (Myllyoja, 2023). Opiskelijoiden tulevaisuussuhteen kehittymisen tarkastelussa hyödynnämme minäpystyvyyden (self-efficacy) käsitettä, joka sitoo yhteen motivaation, osaamisen ja toimijuuden (Bandura, 2006). Minäpystyvyydessä on kyse yksilön uskosta omiin kykyihinsä ja siihen, että hän pystyy toimimaan asianmukaisesti tietystä tilanteesta. Mitä vahvempi yksilön minäpystyvyyssuskomus on, sitä haastavampia tavoitteita hän asettaa itselleen ja sitä enemmän hän sitoutuu niihin.

Viime vuosina minäpystyvyyden käsitettä on hyödynnetty tulevaisuudentutkimuksessa silloin, kun on haluttu ymmärtää ja arvioida tulevaisuusinterventioiden vaikutusta osallisiin (Park, 2017; Ahvenharju ym., 2021; Halonen ym., 2022; Armanto, 2024). Tässä artikkelissa sovellamme kehitteillä olevaa itsearviointimenetelmää (Halonen ym., 2022), joka perustuu minäpystyvyyks-käsitteeseen. Esittelemme tulevaisuusajattelun ja -toimijuuden kehittymistä ja sen arviointia tarkemmin aineiston käsittelyn ja johtopäätösten yhteydessä.

Tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuus ja sen tavoitteet

Tässä artikkelissa tarkastelemamme opintokokonaisuus on kehitetty osaksi suomalaisen akateemisen tulevaisuusopetuksen jatkumoa, esikuvanaan Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen koordinoima Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia (Laurén, 2018). Näkemyksemme mukaan tulevaisuusajattelu ja -taidot kuuluvat kaikille ja ovat edellytyksenä osallisuudelle sekä vaikuttavalle ja vastuulliselle toiminnalle yhteiskunnassa (ks. esim. Ollila & Hujala, 2022).

Tulevaisuusohjauksessa tulevaisuudentutkimuksen perusteita ja menetelmiä yhdistetään kokonaisvaltaiseen ohjausajatteluun (Ahvenainen ym., 2015). Tulevaisuusohjauksen tavoitteena on antaa ihmiselle ajattelun ja toiminnan välineitä, jotka auttavat heitä tunnistamaan eri vaihtoehtoja sekä kehittämään ymmärrystä valintoihin vaikuttavista tekijöistä. Olennaista ei ole tehty valinta, vaan omien käsitysten, tietojen ja valintojen tarkastelu. Tulevaisuusohjaus rakentaa myös kykyä nähdä itsensä tulevaisuudessa, osana yhteisöä ja ympäristöä. (Ollila ym., 2022).

Tulevaisuusohjauksen kehittämisperiaatteena on alusta alkaen ollut tulevaisuusajattelun ja -toimijuuden vahvistaminen laajasti mm. oppilaitoksissa ja työpaikoilla tulevaisuusnäkökulman omaavien ohjaajien työn kautta. Vuodesta 2019 lähtien opintokokonaisuuden on suorittanut vuosittain n. 30 opiskelijaa. Valtaosa opiskelijoista on pitkään työelämässä olleita aikuisia, joilla on kokemusta opinto-ohjauksesta, mentoroinnista, henkilöstön kehittämisestä, työelämän konsulttitehtävistä tai muusta työhön, opintoihin tai muuhun elämään liittyvästä valmennuksesta. Tyypillisesti suuri enemmistö opiskelijoista suorittaa tulevaisuusohjauksen opinnot kiitettävien arvosanojen, mutta kaikki eivät suorita koko opintokokonaisuutta.

Tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuuden opinnot koostuvat sekä teoreettisesta että käytännöllisestä lähestymisestä tulevaisuusohjaukseen. Opintokokonaisuuden laajuus on 15 opintopistettä ja se on valtakunnallisesti tarjolla Turun yliopiston avoimena yliopisto-opetuksena. Kokonaisuus muodostuu kolmesta 5 opintopisteen jaksosta, joilla opetus koostuu 3–4 verkkotapaamisesta (2,5 h/tapaaminen), 1–2 koko päivän työpajasta joko etä- tai lähitoteutuksena (mm. moniaistillinen tulevaisuusleiri) ja vapaaehtoisista ohjausklinikoista. Työskentelyyn kuuluu yksilö- ja ryhmätehtäviä, pienryhmäkeskusteluja sekä itsenäisesti toteutettava ohjauskokeilu. Opintokokonaisuuden oppimistavoitteet on kirjattu Turun yliopiston opetussuunnitelmakauden 2022–24 kuvaukseen seuraavasti:

”Opintokokonaisuuden suoritettuaan opiskelija a) kykenee hahmottamaan yhteiskunnallisia muutosvoimia, työelämän muutosta ja tulevaisuuden osaamistarpeita, b) tuntee tulevaisuudentutkimuksen perusteet ja tulevaisuusohjauksen teoreettisen taustan sekä c) osaa integroida tulevaisuusohjauksen menetelmiä omaan ohjaukseensa tai rakentaa ohjausosaamistaan tulevaisuusohjauksen pohjalta.” (Turun yliopiston opinto-opas, 2022).

Näistä tavoitteista kaksi ensimmäistä liittyvät tiedon ja osaamisen hankintaan ja

tiedonmuodostukseen (tulevaisuusajattelun kehittäminen) ja kolmas tavoite opittujen tietojen ja taitojen soveltamiseen (tulevaisuustoimijuuden kehittäminen).

Opintokokonaisuudelle on asetettu myös metatavoitteita, joiden katsotaan toteutuessaan tuovan lisäarvoa opiskelijalle ja koko opiskeluryhmälle, mutta joiden arviointiin ei ole vielä kehitetty kriteeristöä. Keskeiset metatavoitteet liittyvät tietokäsitykseen ja tiedon arviointiin – onhan kohteena tulevaisuus, josta ei ole saatavilla tietoa (ks. esim. Niiniluoto, 2013, s. 23–24). Tulevaisuus epävarmuuksineen muodostaa hyvän taustakontekstin oman oppimis- ja tietokäsityksen tarkastelulle. Perusajatuksena on informaation omaksumisen ja käsittelyn uudistaminen ja arviointi sekä uusien näkökulmien avautuminen toisten opiskelijoiden kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen avulla. Yhdessä oppimalla ja itsereflektion kautta on mahdollista tarkastella kriittisesti omia ja jaettuja uskomuksia todellisuudesta ja tietämisestä.

Opintokokonaisuuden aikana harjoiteltavien menetelmien avulla on mahdollista kasvattaa omaa ohjausosaamista tekemällä oppimisen keinoin, jokseenkin abstrakteja tulevaisuusteemoja konkretisoiden. Oletuksenamme on, että opintojen aikana kokeiltujen menetelmien avulla tietokäsitys avartuu ja se yhdistyy olemassa oleviin osaamisiin tavalla, joka kehittää opiskelijoiden tulevaisuusajattelua ja -toimijuutta. Opintokokonaisuuteen on sisällytetty myös transformatiivista oppimista edistäviä elementtejä, kuten reflektio, transformaatiota tukevat suhteet (opettaja-opiskelija, opiskelija-opiskelija), dialogi ja perspektiivin muutos (ks. esim. Taylor, 2007).

Menetelmät ja aineisto

Tutkimuksemme kohderyhmänä ovat lukuvuonna 2022–2023 tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuuden suorittaneet aikuisopiskelijat. Tutkimusaineistomme koostuu kahdesta ainesosasta: 1) henkilökohtaista tulevaisuussuhdetta koskevista itsearvioinneista, jotka opiskelijat tekivät opintojen alussa (marraskuu 2022, N=35) ja lopussa (kesäkuu 2023, N=17) sekä viidestä teemahaastatteluista, joissa haastattelemamme opiskelijat refleктоivat tulevaisuussuhdettaan. Haastattelut tehtiin syys-marraskuussa 2023 eli 3–5 kuukautta opintojen päättymisen jälkeen.

Itsearviointi

Itsearviointi kuuluu tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuuden tehtäviin, ja sen tekivät kaikki opintokokonaisuuden syksyllä 2022 aloittaneet opiskelijat (N=37). Heistä 35 antoi luvan itsearviointiaineiston tutkimuskäyttöön. Opintokokonaisuuden suoritti loppuun 20 opiskelijaa, joilta saimme yhteensä 17 itsearviointia tutkimuskäyttöön.

Itsearviointi sisälsi 9 väittämää, joihin opiskelijat vastaavat Likert-asteikolla (1–5). Väittämät (ks. Taulukko 1) perustuvat minäpystyvyyden käsitteeseen ja ne ovat tiukasti sidoksissa tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuuden sisältöihin ja tavoitteisiin. Itsearviointiaineisto kerätään Webropol-sovelluksella anonymisti.

Itsearviointiaineistomme luotettavuutta rajoittaa ennen kaikkea kokonaisaineiston rajallinen koko. Aineiston laatuun itsessään vaikutti se, että saimme eri määrän vastauksia alku- ja loppukyselyihin. Koska kysely oli täysin anonymi, emme voineet poistaa aineistosta opinnot kesken jättäneiden opiskelijoiden vastauksia alkukyselyyn. Jatkossa toteutamme itsearvioinnin siten, että keskeyttäneiden opiskelijoiden alkukyselyvastaukset voidaan poistaa aineistosta. Näin itsearviointiaineiston luotettavuus kasvaa, ja voimme tehdä tarkempia tilastollisia analyysejä aineistolle.

Haastattelut

Haastattelimme viisi 42–65-vuotiasta opiskelijaa (neljä naista ja yksi mies), jotka olivat suorittaneet koko opintokokonaisuuden ja osoittaneet opintotehtävissä kiinnostusta reflektioon. Haastateltavilla oli korkeakoulututkinto ammattikorkeakoulusta tai yliopistosta. Haastateltavat työskentelivät yrityksissä, koulutusorganisaatioissa ja kolmannella sektorilla. Teams-yhteistyösovelluksessa tehdyt yksilöhaastattelut kestivät noin tunnin. Tallennetut haastattelut litteroitiin ja analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin menetelmin (Krippendorff, 2004).

Haastattelujen tavoitteena oli sekä kerätä aineistoa tulevaisuusohjauksen vaikutuksista että testata, miten rikasta reflektiota esittämämme kolme haastatteluteemaa herättivät haastateltavissa. Kysyimme 1) haastateltavien motiivia hakeutua tulevaisuusohjauksen opintoihin ja tekijöitä, jotka vaikuttivat opintojen menestyksekkääseen suorittamiseen (lähtötilanne ja sitoutuminen), 2) mitä oivalluksia haastateltaville oli syntynyt opintojen aikana ja mitkä asiat niiden syntymiseen olivat mahdollisesti vaikuttaneet

(tulevaisuusajattelun muutos), ja 3) miten opinnoista omaksutut asiat vaikuttivat heidän ajattelussaan ja toiminnassaan opintojen jälkeen (tulevaisuustoimijuuden muutos).

Teemahaastattelu on menetelmänä antoisa mutta työntensiivinen, jonka vuoksi haastateltavien määrä oli pieni, viisi henkilöä (25 % suorittaneista). Opintojen vaikutusten laadukkaampaa vaikutusten arviointia varten tarvitsemme sekä ajallisesti että määrällisesti kattavamman aineiston. Menetelmän kehittämistä ajatellen laajemman otoksen voisi jatkossa mahdollistaa esimerkiksi suppeampien haastattelujen ja kyselyn yhdistelmä.

Tulokset

Tarkastelemme ensin itsearviointin tuloksia, jonka jälkeen syvennymme haastatteluaineistoon.

Itsearviointi

Itsearviointin väittämät 1–6 (ks. Taulukko 1) käsittelevät tulevaisuusajattelua liittyen tulevaisuuteen vaikuttavien ilmiöiden ja tulevaisuusoletusten tunnistamiseen, tulevaisuusoletusten haastamiseen, vaihtoehtoisten ja toivottavien tulevaisuuksien kuvitteluun sekä kokemukseen omista vaikutusmahdollisuuksista. Itsearviointin väittämät 7–9 kohdistuvat tulevaisuustoimijuuteen luodaten vastaajien kokemusta siitä, missä määrin he kokevat osaavansa sisällyttää tulevaisuusnäkökulmia ja -menetelmiä omaan toimintaansa.

Taulukko 1. Itsearviointin tulokset keskiarvoina

	Väite	Ennen	Jälkeen	Muutos
Tulevaisuus- ajattelu	1. Pystyn tunnistamaan nykyhetken asioita ja ilmiöitä, jotka vaikuttavat tulevaisuuteen	4,2	4,5	0,3
	2. Osaan tunnistaa tulevaisuuteen liittyviä oletuksia	3,9	4,5	0,6
	3. Uskallan haastaa totuttuja oletuksia tulevaisuudesta	3,9	4,4	0,5
	4. Pystyn kuvittelemaan, että tulevaisuudelle on monia eri vaihtoehtoja	4,6	4,8	0,2
	5. Pystyn muodostamaan käsityksiä toivottavasta tulevaisuudesta	4,3	4,6	0,3
	6. Koen, että voin vaikuttaa tulevaisuuteen nykyhetken teoillani ja valinnoillani	4,2	4,6	0,4
Tulevaisuus- toimijuus	7. Osaan sisällyttää tulevaisuutta koskevia sisältöjä opetus- tai ohjaustoimintaani ja käsitellä niitä	3,1	4,5	1,4
	8. Tiedän konkreettisia menetelmiä, joilla voidaan tukea tulevaisuusajattelun ja -taitojen kehittymistä	2,8	4,7	1,9
	9. Osaan käyttää konkreettisia menetelmiä, joilla voidaan tukea tulevaisuusajattelun ja -taitojen kehittymistä	2,5	4,3	1,8

Taulukossa 1 esitämme itsearviointin tulokset keskiarvoina ennen ja jälkeen opintokokonaisuuden. Ennen opintoja tulevaisuusajatteluun liittyvien väittämien keskiarvot ovat selvästi korkeampia kuin tulevaisuustoimijuuteen liittyvien väittämien vastaavat keskiarvot. Jälkimittauksessa keskiarvot ovat nousseet kaikkien väittämien kohdalla. Erityisen paljon ovat nousseet alkumittauksen alhaisimmat tulokset eli tulevaisuustoimijuuteen kohdistuvien väittämien 7–9 keskiarvot. Pienin muutos (0,2) tapahtui väittämässä 4 (*Pystyn kuvittelemaan, että tulevaisuudelle on monia eri vaihtoehtoja*), jonka keskiarvo oli korkein sekä alku- että jälkimittauksessa. Suurin muutos (1,9) tapahtui väittämässä 8 (*Tiedän konkreettisia menetelmiä, joilla voidaan tukea tulevaisuusajattelun ja -taitojen kehittymistä*), jonka keskiarvo oli alkumittauksessa toiseksi alhaisin ja jälkimittauksessa toiseksi korkein.

Tulkitsemme vastaajien pitäneen itseään kohtuullisen kyvykkäinä tulevaisuusajattelijoina jo opintoja aloittaessaan ja hakeutuneen opintoihin oppiakseen soveltamaan tulevaisuusohjauksen menetelmiä käytännössä. Samoin opiskelijat kokevat saaneensa opinnoista käyttöönsä konkreettisia menetelmiä sekä uskoa omaan kykyihinsä sisällyttää ja soveltaa oppimaansa. Väitteet 6–9 havainnollistavat toimijuuden kokemuksen merkitystä: arvio siitä, että tulevaisuuteen voi vaikuttaa omalla toiminnalla ei ole juuri noussut (sekä alku- että jälkiarvo yli 4), mutta arvio omasta toimijuudesta eli kyvystä vaikuttaa on noussut merkittävästi.

Haastattelujen tulokset

Esitämme haastattelujen tulokset ryhmiteltynä teemoittain: 1) lähtötilanne ja sitoutuminen, 2) tulevaisuusajattelun muutos ja 3) tulevaisuustoimijuuden muutos). Suorat lainaukset on merkitty haastateltavakohtaisesti H1–H5.

Lähtötilanne ja sitoutuminen: Lähes kaikki haastateltavat mainitsivat kehittävänsä jatkuvasti omaa osaamistaan ja etsivänsä uutta inspiraatiota työhönsä erilaisten koulutusten muodossa. Kysyttäessä haastateltavilta heidän syistään hakeutua tulevaisuusohjauksen opintoihin esille nousi etenkin pitkäaikainen kiinnostus tulevaisuusasioihin. Osa haastateltavista koki tulevaisuusajattelun ikään kuin luontaiseksi taipumukseksi. He olivat löytäneet tulevaisuusohjauksen opinnot enemmän tai vähemmän sattumalta ja kiinnostuneet niistä.

”Siinä koko ajan matkan varrella tuli niitä, että mä hei olen tällä tavalla ajatellu jo koko ajan, et on ollut sellainen tulevaisuusorientaatio. ... Tässä vielä ne ikään kuin konkretisoitui tai tuli niin kuin työkaluja siihen omaan työhön.” (H5)

Haastateltavat kokivat, että opintojen suora yhteys heidän työhönsä oli merkittävä opintoihin sitouttava tekijä. Eräs haastateltava oli osallistunut muiden vetämiin ennakoitihankkeisiin työssään, ja näistä kokemuksista oli kummunnut kiinnostus opiskella tulevaisuusohjausta. Toinen haastateltava hakeutui opintokokonaisuuteen uuden työnkuvansa takia, koska opinnot antoivat täsmäkoulutuksen uuteen työtehtävään.

”Totta kai, se on osa mun työtä, et mä oon sitoutunut siihen [tulevaisuusohjauksen opintoihin] ja teen ne [opinto]tehtävät. Ja mä kytkin myös ne tehtävät mun työhön, ne hyödytti mun työtä ja organisaatiota.” (H4)

Osa haastateltavista oli kokenut haasteita opintojen loppuunsaattamisessa opinnoista riippumattomista syistä. Oman sinnikkyuden ja läheisten kannustuksen lisäksi kanssaopiskelijoilta saatu tuki koettiin tärkeäksi opintoihin sitouttavaksi tekijäksi. Myös opinnoista kertominen työpaikalla kannatteli opinnoissa edistymistä ja loi uskoa tavoitteen saavuttamiseen. Erityisesti opintojen ensimmäisellä jaksolla muodostetut harjoitustyöryhmät muodostuivat usealle haastateltavalle merkitykselliseksi voimavaraksi.

”Se oli mahottoman hyvä, että oli se ryhmä siellä syksyllä, koska se lähti kantamaan. ... Kyllä me oltiin yhteyksissä koko talven yli ... Siellä [WhatsApp-ryhmässä] käytiin hirmu hyviä keskusteluja. ... heiteltiin, onko tehny jottain [opintotehtäviä] ja mitä on tehny.” (H3)

Muutos tulevaisuusajattelussa: Haastateltavat kertoivat ajattelevansa tietoisemmin tulevaisuutta niin työtehtävissä kuin yksityiselämässä, oppineensa sanoittamaan tulevaisuusasioita ja osaavansa hyödyntää tulevaisuustyöskentelyn työkaluja. Haastateltavat kokivat opintojen antaneen uusia näkökulmia omaan työhön ja työympäristöön.

”Siihen aktiiviseen tulevaisuuden miettimiseen on auttanut tämä opintokokonaisuus. Ehkä mun tuntosarvet nyt enemmän ulkona kanssa, kun seuraan mitä tässä maailmassa tapahtuu ja miltä se näyttää.” (H3)

”Kaikista arvokkainta [tulevaisuusohjauksen opintojen seurauksissa] on se ajatusmaailmallinen ero. [Omassa] duunissa on monta kertaa tietyllä tavalla armotonta, että sun täytyy tehdä oikeita arvauksia tai arvioita lukujen pohjalta ja tosi vahvoja suosituksia ja olla niin kun tosi varmasti niitten takana. Ja sit taas kun me mennään tulevaisuusajatteluun ja lisätään sitä aikajanaa ja niin edespäin, niin et sä voi olla aina oikeessa, etkä sä voi olla varma. Silloin se lisää niin kuin sitä armollisuutta siihen suunnitteluun. Sulla voi olla monta vaihtoehtoa, sulla ei tarvi olla oikeeta vastausta. Ja se on ihan sairaan tärkeitä.” (H1)

Eräs haastateltava kertoi oivaltaneensa oman työnsä osaksi laajempaa kokonaisuutta, ja pystyvänsä nyt sanoittamaan ja tekemään näkyväksi näitä yhteyksiä sekä itselleen että muille.

”Se oli mulle yllätys ... että tää tulevaisuusajattelu kytkeytyi kuitenkin niin moniin muihinkin teemoihin kuin suoraan tulevaisuudentutkimukseen ... mä oivalsin että, yhdenvertaisuus- ja

tasa-arvotyö, mitä meidän organisaatiossa tosi monet tekee ... ja sit meillä on nää kestävän kehityksen toimijat, joilla on omia foorumeita. ... Tätä tulevaisuusohjausta tekee jo ihan hirveän moni, et se onkin palasina täällä [omassa organisaatiossa], mitä mä en oo tajunnu. Ja pystyy vielä sanottamaan heille sitä, et he tekee tulevaisuusohjausta ja linkittää sitä tähän tulevaisuusnäkökulmaan, niin se oli ehkä mulle se suurin anti ja samalla myös palkitsevinta.” (H2)

Opintoihin sisältyvät reflektointitehtävät ja tulevaisuusohjauksen kokeilu antoivat mahdollisuuden omaksua tulevaisuusohjauksen sisältöjä ja linkittää niitä omiin ajattelu- ja toimintamalleihin. Opinnoista saatu tutkimustieto loi osaltaan varmuutta soveltaa tulevaisuusohjauksen menetelmiä käytännössä.

”Et kyllä mä luulen et mä sain tästä koulutuksesta ihan hirveen paljon niitä näköaloja. ... Et mitään ei tarttenut tehdä irrallisesti, että niistä kaikista löyty se reflektiopinta siihen työhön, mitä mä teen tai voisin tehdä. ... Mut nyt kun mä ajattelen, niin harvasta koulutuksesta sit kuitenkaan muistaa niin paljon. Tavallaan et ilman sitä reflektiota ni se ei kiinnity. Mä uskon, että ton tyyppinen koulutus auttaa luomaan sitä identiteettiä, sitä todellista pohjaa ja sitä laaja-alaisuutta. ... Ehkä se semmoinen mikä kehittyi, on juuri se näkemyksellisyys. Se sana kuvastaa siitä, mitä mä ajattelen, että oon tästä koulutuksesta saanut.” (H2)

” ... se on ihan todellinen asia, että Suomessa tehdään vaikuttavaa tulevaisuudentutkimusta. Oon niinku täysin tietoinen siitä, että jos mä haluan ... perustella jollekin, niin mä tiedän, että mä löydän ne lähteet, on olemassa tutkittua tietoa ..., jos haluaa jonkun vakuuttaa.” (H4)

Opintoihin sisältyvät pienryhmäkeskustelut eri kokoonpanoissa koettiin merkittäväksi oivallusten lähteeksi. Tulevaisuusohjauksen opiskelijoiden laaja ikähaarukka, erilaiset opinto- ja työtaustat, elämäkokemus sekä se, että he asuivat eri puolilla Suomea, edesauttoivat ajatusten törmäyttämistä ja uusien näkökulmien avautumista opiskelijoille.

”Minusta se oli hyvä, että me oltiin eri ikäisiä, eri sukupolvea, me oltiin eri taustoilla ... me ei oltu yhen kulttuurin tuotoksia, eikä sammaa kohorttia. Se toi siihen ihan uutta virtaa siihen hommaan. Välillä tuli semmosia, että hetkinen, kyllähän sen voipi nuinkin aatella. Tämä oli niinku ihan parasta siinä. Ja jos ite on silleesti niin auki, että hoksaa sen, eikä vaan junttaa sitä ommaa ajatustaan.” (H3)

Muutos tulevaisuustoimijuudessa: Kaikki haastateltavat kertoivat opintojen vaikuttaneen heidän ajattelu- ja toimintatapoihinsa, ja että he sovelsivat tulevaisuusohjauksessa opittuja ajattelutapoja, menetelmiä ja työkaluja työssään ja vapaaehtoistoiminnassa. He näkivät, että tulevaisuusajattelu ei ole irrallinen asia, vaan linkittyy osaksi monenlaista toimintaa. Kolme haastateltavaa mainitsi aktiivisen roolinsa organisaationsa strategiatyössä.

”Miten tulevaisuusohjaus on vaikuttanut mulla, niin siinä mun omassa [asiakas]työssä ja sitten mä tuon sitä tavalla tai toisella esiin eri asioissa, mitä sit tehdäänkään. ... tuli niinku työkaluja siihen ... omaan työhön. ... se [tulevaisuusohjauksen opinnot] toi semmosen uuden viitekehyksen siihen omaan työhön, ei pelkästään ohjaukseen, vaan laajemminkin. ... ” H5

”Sehän on osa tulevaisuusajattelua, että sää rupeet näkeen ... miten sä voisit soveltaa tätä täysin toiselle toimialalle” (H1)

Eräs haastateltava kertoi tietoisesti muuttaneensa työrooliaan tulevaisuusorientoituneemmaksi ja integroineensa tulevaisuusajattelun osaksi työpaikan toimintaa. Haastateltava koki pääsevänsä työssään viemään opinnoissa opittuja asioita käytäntöön. Hänen toimenkuvansa on osittain muuttunut tämän seurauksena.

” ... kirjoitin sinne [tulevaisuusohjauksen opintojen lopputehtävään], että tekoäly tulee olemaan se seuraava juttu, joka muuttaa sitä tapaa, jolla me teemme töitä tai miten me suunnitellaan tai miten me jäsennetään tietoo. Ja piirsin samalta istumalta sitten skenaarion [omalle organisaatiolle] että näin tää [tekoälyyn liittyvä työn muutos] kannattais organisoida. ... Et tviikkaamalla sitä omaa ajattelua, tekemällä oma-aloitteisesti sitä skenaariotyötä [sovellus oman organisaation käyttöön] ja sit niinku kertomalla siitä ihmisille ja kertomalla nimenomaan monella eri tasolla.” (H1)

Useampi haastateltava koki, että on tärkeää kertoa työpaikalla opinnoista ja kiinnostuksesta tulevaisuusajatteluun. Löytämällä samanhenkisiä työkavereita, ”kaikupohjaa”, on mahdollista vaikuttaa organisaation toimintaan. Kolme viidestä haastateltavasta kertoi, että heidän työkavereitaan oli hakeutunut tulevaisuusohjauksen ja muihin tulevaisuusopintoihin.

”Edesauttaa se, että puhuu organisaatiossa et on tätä tekemässä ... niin se on heti enemmän kuin tekisin vaan omaksi ilokseni. Mä puhuin sitä ääneen ja niin kuin innoissani, et nyt mä oon oppinut tämmöstä, me tehään nyt tämmöstä.” (H5)

Tarkastelu ja johtopäätökset

Millaista muutosta havaitsimme opiskelijoiden tulevaisuussuhteessa? Aineistomme antaa viitteitä siitä, että tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuus on vahvistanut opiskelijoiden tulevaisuussuhdetta niin tulevaisuusajattelun kuin -toimijuudenkin osalta. Opiskelijat olivat hakeutuneet opintoihin kiinnostuksesta tulevaisuusohjaukseen, ja osa oli tutustunut tulevaisuusasioihin jo ennen opintojen aloittamista. Siksi tulevaisuusajattelu ei tuntunut kovin vieraalta asialta opintoja aloittaessa, ja motivaatio oppia lisää oli vahva. Itsearvioinnin tulokset olivat linjassa haastatteluaineiston kanssa. Oppimistavoitteiden saavuttaminen näyttäytyy myös opintokokonaisuuden suoritusten melko korkeana keskiarvona: 4,3/5.

Tulevaisuussuhteen muutosprosessissa on mielestämme havaittavissa transformatiivisen oppimisen elementtejä. Haastatteluaineiston pohjalta voidaan todeta, että tulevaisuussuhteen muutosta edistivät muun muassa opintokokonaisuuden tavoitteita tukevat opetusjärjestelyt (erityisesti ryhmätyö, pienryhmäkeskustelut, reflektiotehtävät ja ohjauskokeilu) sekä välitöntä reflektiota stimuloivat oppimiskokemukset, monivälineisyys sekä opettajan ja vertaisten oikeanlaatuinen tuki, ‘hyvä seura’. (Taylor, 2007). Tämän suppean tarkastelun myötä voidaan todeta, että oppimistavoitteet ja osin metatavoitteetkin on saavutettu. Tämä tuo meille opintokokonaisuuden kehittäjille mahdollisuuden pohtia sitä, miten myös opetuksen metatavoitteita ja jopa transformatiivista oppimista voisi jatkossa arvioida.

Haastateltavat kokivat opintojen vaikuttaneen heidän tulevaisuussuhteeseensa ennakoitua laajemmin ja syvemmin myös työelämässä. Haastattelujen nojalla se näkyi esimerkiksi arjen asioiden ja uutisten tulkitsemisessa ”tulevaisuuslinssien” läpi, oman työnkuvan aktiivisessa muokkaamisessa, uusissa verkostoissa työpaikalla ja yhteyksien näkemisessä aiemmin irralliselta tuntuneiden asioiden ja työnkuvien välillä. Tämä haastateltavien aktiivinen tulevaisuustoimijuus, joka vaikutti jopa kollegojen hakeutumiseen tulevaisuusopintoihin ja loi uusia toimintatapoja kehittävän muutoshankkeen, yllätti myös meidät tutkijat. Tulevaisuustoimijuuden laajeneminen organisaatioissa onkin ratkaisevassa asemassa pysyvien ajattelu- ja toimintatapojen muutoksien (eli transformaation) aikaansaamisessa

(Halonen ym., 2022). Erään haastateltavan sanoin, ”Sä pystyt kasaamaan sen kaikupohjan semmosista [tulevaisuusorientoituneista] ihmisistä, jotka voi sitten organisaation sisällä viedä sitä muutosta eteenpäin.” (H1) Transformatiivisen tai uudistavan oppimisen empiirinen tutkimus on siten kiinnostava jatkosuunta myös tämän aiheen tutkimukseen.

Kolmas tutkimuskysymyksemme keskittyi siihen, miten tulevaisuussuhteen muutosta voi tuoda näkyväksi ja arvioida. Sovelsimme tutkimuksessa kahta itsearviointiin perustuvaa tiedonkeruu- ja arviointimenetelmää henkilökohtaisen tulevaisuussuhteen muutoksen tarkasteluun. Minäpystyvyysuskomuksiin perustuvalla itsearviointikyselyllä pyrimme tekemään määrällistä tarkastelua kohderyhmän tulevaisuussuhteen muutoksesta opintokokonaisuuden aikana. Itsearviointia täydentämään keräsimme laadullisen haastatteluaineiston, joka sisältää viiden aikuisopiskelijan reflektioita heidän lähtökohdistaan ja sitoutumisestaan opintoihin sekä havaintoja oman tulevaisuussuhteensa muutoksesta. Keskeisin johtopäätöksemme on, että näitä tiedonkeruu- ja arviointimenetelmiä hyödyntämällä ja jatkokehittämällä on mahdollista luoda vakiintuneeseen käyttöön soveltuva laadullista ja määrällistä aineistoa yhdistävä arviointityökalu. Tavoitteemme on jatkaa itsearviointikyselyn kehittämistä esimerkiksi indeksoimalla ennen ja jälkeen -vastaukset, jotta pystymme poistamaan aineistosta ne vastaukset, joista puuttuu joko ennen tai jälkeen mittaus.

Haastatteluissa käytetty reflektointikehikko innoitti haastateltavia arvioimaan ajatuksiaan ja kokemuksiaan monipuolisesti. Tämä kannustaa meitä tutkijoita kehittämään reflektiosta myös vähemmän työntensiivisen menetelmän esimerkiksi opintojen jälkeisen kyselyn muodossa. Näin opintojen vaikutusta tulevaisuussuhteen muutokseen olisi mahdollista tarkastella jatkuvaluonteisesti ja myös muilla, laajemmilla kohderyhmillä, sekä erilaisissa konteksteissa, kuten eri asteiden opetuksessa, erilaisissa valmennuksissa sekä täydennys-, henkilöstö- ja johtamiskoulutuksissa. Nähdäksemme näitä menetelmiä räätälöimällä voitaisiin arvioida tulevaisuussuhteen muutosta myös lyhyemmissä interventioissa kuten erilaisissa tulevaisuusprosesseissa kuten tulevaisuusverstaissa ja strategiatyössä (ks. Halonen ym., 2022).

Lopuksi

Tulevaisuusajattelun ja tulevaisuusoppimisen tutkiminen ei ole perinteistä tulevaisuudentutkimusta (ks. esim. Malaska, 2013) vaan kontekstina on muun muassa

ajattelun ja oppimisen tutkimus. Tulevaisuusajattelun ja sen kehittämisen ymmärtäminen on kuitenkin olennaista, kun pyritään kehittämään tulevaisuudentutkimusta tiedonalana ja toimintaan kannustavana viitekehyksenä. Tulevaisuussuhteen ja sen mitattavien osa-alueiden – tulevaisuusajattelun ja tulevaisuustoimijuuden – muutosta tutkimalla voidaan tuottaa lisää ymmärrystä tulevaisuusoppimisen transformatiivisesta luonteesta sekä lisää tietoa tulevaisuusopetuksen kehittämiseen. Tarvitsemme tutkimusta myös ymmärtääksemme paremmin opetusjärjestelyiden ja pedagogisten ratkaisujen vaikutusta tulevaisuusoppimiseen.

Lähteet

Ahvenainen, M., Janasik, N., Lehikoinen, A. & Reinekoski, T. (2021). Tulevaisuusresilienssi ja strateginen ennakointi: kriisinkestävyuden harjoittelua bayeslaisella kausaalimallinnuksella. *Futura* 4/2021, 23-35.

Ahvenainen, M., Jokinen, L., Korento, K. & Ollila, J. (2015). Tulevaisuusoppiminen – jatkoa ajatellen. *Futura*, 2/2015, 46–53.

Ahvenharju, S., Minkkinen, M., Lalot, F. & Quiamzade, A. (2021). Individual futures consciousness: Psychology behind the five-dimensional Futures Consciousness scale. *Futures*, 128, 102708.

Armanto, A.R.A. (2024). Futures participation as anticipatory practice — what do futures workshops do? *European Journal of Futures Research*, 12, 3.

<https://doi.org/10.1186/s40309-024-00226-4>

Bandura, A. (2006). Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science*, 1(2), 164-180.

Dewey, J. (1910). *How we think*. D.C. Heath & Co.

Halonen, M., Hyytinen, K. & Kurki, S. (2022). *Tulevaisuusajattelu kansalaistaidoksi. Tulevaisuustajuus-työpajamenetelmän arviointitutkimuksen tulokset*. (Sitran selvityksiä 221). Sitra.

Heinonen, S., Kurki, S., Kuusi, O., Ruotsalainen, J., Salminen, H., Viherä, M-L. (2013). Tulevaisuudentutkimuksen käsitteitä. Teoksessa O. Kuusi, T. Bergman & H. Salminen (toim.), *Miten tutkimme tulevaisuuksia?* (s. 321-334). 3., uudistettu painos. (Acta Futura Fennica 5). Tulevaisuuden tutkimuksen seura.

Hicks, D. & Gidley, J. (2012). Futures education: Case studies, theories and transformative speculations. *Futures*, 44(1), 1-3.

Ketonen-Oksi, S. & Vigren, M. (2024). Methods to imagine transformative futures. An integrative literature review. *Futures*, 157, 103341.

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). Sage.

Kuusi, O. & Virmajoki, V. (2022). Tulevaisuuskientutkimuksen filosofiset perusteet. Teoksessa H-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä* (s. 22-39). (Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisuja 1/2022). Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. <https://www.utupub.fi/handle/10024/153465>

Laurén, L-M. (2018). Kolme visiota akateemisesta tulevaisuudentutkimuksesta opetuksessa – TVA ja sen monet haarat. *Futura*, 3/2018, 24–37.

Malaska, P. (2013). Tulevaisuustietoisuudesta ja tulevaisuudesta tietämisestä – Tulevaisuus mielenkiinnon kohteena. Teoksessa O. Kuusi, T. Bergman & H. Salminen (toim.), *Miten tutkimme tulevaisuuksia?* (s. 14-22). 3., uudistettu painos. (Acta Futura Fennica 5). Tulevaisuuden tutkimuksen seura.

Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 1997(74), 5-12.

Myllyoja, J. (2023). Applying drama methods in foresight: Supporting futures agency and creating in-depth futures knowing. *Futures*, 156, 103305.

Niiniluoto, I. (2013). Tulevaisuudentutkimus – tiedettä vai taidetta? Teoksessa O. Kuusi, T. Bergman & H. Salminen (toim.), *Miten tutkimme tulevaisuuksia?* (s. 23-30). 3., uudistettu painos. (Acta Futura Fennica 5). Tulevaisuuden tutkimuksen seura.

Ollila, J. & Hujala, T. (2022). Tulevaisuustaidot ja tulevaisuusoppiminen. Teoksessa H-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä* (s. 400-415). (Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisu 1/2022). Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.

Ollila, J., Miettinen, S., Jokinen, L. (2022). Tulevaisuusohjaus: välineitä tulevaisuusajattelun ja -taitojen kehittämiseen. Teoksessa H-K. Aalto, K. Heikkilä, P. Keski-Pukkila, M. Mäki & M. Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä* (s. 416-426). (Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemia julkaisu 1/2022). Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. Saatavilla verkossa:

<https://tututopi.files.wordpress.com/2022/03/tva-1-2022-ollila-etal.pdf>

Park, S. (2018). A possible metric for assessing self-efficacy toward postulated futures. *Foresight*, 20(1), 50–67. Emerald Publishing Limited.

Rogers, M. & Tough, A. (1996). Facing the future is not for wimps. *Futures*, 28, 491–496.

Turun yliopiston opinto-opas (2022): Tulevaisuusohjauksen opintokokonaisuus 15 op, 2022–2024.

Taylor, E. (2007). An update of transformative learning theory: a critical review of the empirical research (1999-2005). *International Journal of Lifelong Education*, 26(2), 173-191.